

О. І. Байк

асистент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового Інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
канд. юрид. наук

ПРО ФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПОДАТКОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

© Байк О. І., 2014

На підставі аналізу існуючих відомих поглядів виокремлено етапи становлення та розвитку наукової термінології податкового права України. Доведено, що становлення термінології національного податкового права нерозривно пов'язано з історичним розвитком нашої країни. Охарактеризовано кожен з етапів становлення термінології податкового права України.

Ключові слова: податкове право, термінологія, податок.

О. И. Байк

О ФОРМИРОВАНИИ НАУЧНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ НАЛОГОВОГО ПРАВА УКРАИНЫ

В статье на основе анализа существующих научных взглядов выделены этапы становления и развития научной терминологии налогового права Украины. Доказано, что становление терминологии национального налогового права неразрывно связано с историческим развитием нашей страны. Охарактеризован каждый из этапов формирования терминологии налогового права Украины.

Ключевые слова: налоговое право, терминология, налог.

O. I. Bayik

ON THE FORMATION OF SCIENTIFIC TERMINOLOGY IN THE SPHERE OF TAX LAW OF UKRAINE

In the article the stages of formation and development of scientific terminology in the sphere of tax law of Ukraine was emphasized on the basis of analysis of existing scientific views. It is proved that the formation of national tax law terminology is inextricably related to the historical development of our country. Besides, the characteristic of each of the stages of formation of the terminology of the tax law in Ukraine was given.

Key words: tax law, terminology, tax.

Постановка проблеми. Входження України до світового економічного простору неможливе без вдосконалення національного податкового законодавства. Прийняття у 2010 р. Податкового кодексу України стало досягненням цієї сфери, однак не вирішило всіх існуючих проблем сучасного податкового права, зокрема його наукової термінології. До сьогодні мають місце правові колізії, які виникають у разі використання термінології податкового законодавства. Це негативно позначається на розвитку вітчизняного податкового права, загалом, та вимагає аналізу набутого досвіду. Визначенню еволюції термінологічного апарата податкового права України сприятиме його ретроспективний аналіз.

Мета дослідження полягає у визначенні етапів становлення наукової термінології податкового права України.

Стан дослідження. Дослідженню питання генезису податкового права в Україні присвятили свої праці науковці В. Андрущенко, П. Гай-Нижник, О. Гуржій, О. Десятнюк, Ю. Іванов, О. Кириленко, А. Крисоватий, М. Кучерявенко, П. Мельник, В. Мельник, А. Нонко, В. Орлик, В. Павленко, Н. Пришва, А. Сокіл, П. Цимбал, Ф. Ярошенко та ін.

Серед них фундаментальною працею є шеститомна робота М. Кучерявенка “Курс податкового права”, у першому томі якої розглянуто розвиток оподаткування Стародавньої Русі, Російської імперії, Радянського Союзу та незалежної України з початку 90-х років XX ст.

Однак сьогодні відсутнє комплексне дослідження формування наукової термінології податкового права України, а проблемні аспекти з цього питання вітчизняними науковцями висвітлено лише в окремих працях.

Виклад основних положень. У Фінансовій енциклопедії податкове право (англ. tax law) визначено як складний інститут фінансового права, який регулює основи дохідної частини бюджетної системи та належить до одного з інститутів фінансового права, що забезпечує всі аспекти й елементи юридичного режиму руху державних коштів. Якщо предмет фінансового права охоплює відносини, пов’язані з рухом публічних коштів, то податкове право виділяє тільки відносини з руху грошових коштів знизу догори – від платників до бюджетів у формі податків і зборів [1, с. 320].

Водночас податкове право України є комплексною категорією. І хоча з погляду юридичної науки воно також є інститутом фінансового права, що характеризується своїм предметом, методом та єдністю змісту і структури, то, з іншого боку, податкове право є системою норм права, встановлених Конституцією України, Податковим кодексом України та іншими нормативно-правовими актами у сфері оподаткування, які є загальнообов’язкові для невизначеного кола суб’єктів і спрямовані на регулювання суспільних відносин, пов’язаних із встановленням, сплатою, стягненням податків та інших обов’язкових платежів у державі [2, с. 6].

Своєю чергою, податки є важливою ланкою економічних відносин у суспільстві і як форма фінансових відносин виникли одночасно з появою держави [3, с. 23]. Пройшовши історичний шлях разом з розвитком держави, одні податки виникали, інші – ліквідовувалися. У такий спосіб формувалася податкова система та вдосконалювалася форма сплати податків в Україні [4, с. 5]. Отже, податки є основним формуючим джерелом бюджету країни, які пройшли довгий еволюційний шлях, зазнавши від часу свого зародження до сьогодення значної трансформації. Всі спроби відмовитись від податків, що в різні історичні періоди ініціювались в окремих країнах, закінчувались невдало [5, с. 12].

На думку Н. Пришви, в історії оподаткування прийнято розрізняти три основні етапи, які характеризують загалом розвиток світової системи оподаткування, однак не визначають особливостей їх розвитку в окремій державі [5, с. 12–13]:

- перший етап тривав до кінця XVI ст. та характеризувався відсутністю розвинутих податкових систем, нерегулярністю утримання податків, переважно натуральною формою оподаткування;

- другий етап датується XVII–XVIII ст. Протягом цього періоду податки набувають значення основного формуючого джерела державної казни; у країнах Західної Європи з’являються розвинуті податкові системи; створюються органи зі збору податків та здійснення контролю за їх сплатою; в основу побудови своїх податкових систем більшість країн Європи закладає принцип щодо встановлення податків лише представницькими органами влади;

- третій етап розпочався в XIX ст. і триває до нині. Розвиток податкових систем світу в цей період передбачає спрощення структури податку; використання висновків економічної науки в процесах реформування податкових систем; гармонізацію податкових систем світу тощо.

Слід зазначити, що одночасно із розвитком оподаткування в Україні відбувалося становлення термінології сфери податкового права.

На основі аналізу праць вітчизняних науковців [6, с. 27; 7, с. 33–35; 8, с. 664; 9, с. 88; 10, с. 16–17] ми вважаємо, що термінологія податкового права України є сукупністю податково-правових

термінів та термінологічних зворотів, які вживаються у податковому законодавстві України, а саме у Конституції України, Податковому кодексі України, Митному кодексі України та інших нормативних актах з питань митної справи в частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням ввізним або вивізним митом операцій переміщення товарів через митний кордон України та ін. [11, с. 62–64].

Враховуючи історичні особливості розвитку Української держави, а також беручи до уваги періодизацію становлення та розвитку податкового права України, яку запропонували вітчизняні науковці [12, с. 12–125; 13, с. 87–182; 14, с. 7–16], ми вважаємо за доцільне виділити три етапи розвитку термінології податкового права в Україні:

I етап – від Давньоруського періоду (IX–XIV ст.) до 1917 р., який характеризується зародженням та становленням вживання податкових термінів;

II етап – від 1917 р. до 1991 р., для якого притаманним є розвиток термінології податкового права в умовах тоталітарної радянської системи та створення законодавчих основ оподаткування;

III етап – від 1991 р. і до сьогодні, для якого властивим є вдосконалення пострадянської податково-правової бази та реформування сфери податкового права України.

Отже, *перший етап* формування термінології податкового права в Україні розпочався у Давньоруський період (IX–XIV ст.) та тривав до 1917 р. У IX–X ст. найпоширенішою була система норм усного звичаєвого права, тому саме звичаєвим правом вирішувався порядок збору податків [15, с. 222–223].

За часів Київської Русі у зв'язку із незначними потребами держави платежі мають випадковий та разовий характер. Переважають натуральні надходження. Платежі, хоча і були обов'язковими, але, зазвичай, мали неподатковий характер, оскільки надходили або у вигляді контрибуцій, або як плата державі за використання її власності [5, с. 13–15]. У давньоруських літописних джерелах ця форма стягнення називалась “дань”. Данина в Київській Русі була найдавнішою формою прямих податків, яка переважно надходила на утримання княжого двору і дружини [4, с. 8]. До прикладу, за часів князювання Олега у 882 р. за те, що Новгород не зрікся своєї першості перед Києвом, як столицею держави, яку будував Олег, він покарав місто контрибуцією в розмірі 300 гривень (фунтів) срібла щорічно. У цей час головним обов'язком поневолених племен було платити “дань” Києву звичайною натурою – шкірами і хутрами, воском і медом, а також доставляти військо на воєнні походи. Збирання данини звалось “полюддям” [16, с. 38].

У 907 та 911 роках Олег підписав два договори з Візантією, що свідчило про повну перемогу Києва. Греки погодилися заплатити велику контрибуцію по 12 гривень срібла на човен і окрему данину на Київ та інші головні міста [16, с. 40–41].

Слід додати, що коли князь Ігор стягав з деревлян надмірне полюддя, вони порівнювали його з вовком, що нищить вівці [16, с. 47]. Також заслуговує уваги накладення тяжкої данини на Ікоростень княгинею Ольгою як помста за смерть її чоловіка князя Ігоря, який загинув у боротьбі з деревлянами, коли вирушив брати данину з непокірного племені [16, с. 42].

Стягнення данини тривало до часів загарбання Київської Русі монголо-татарами у X ст. Цей період характеризувався появою значних податкових платежів і формуванням системи обов'язкових платежів, яка частково була збережена і в наступні періоди [5, с. 13–15]. Як прямий податок данина проіснувала до початку XIII ст. Поряд із даниною в Київській Русі справлялась і “десятина”, яка мала ознаки податкового платежу. “Десятина” – це десята частина доходів, яку сплачувало залежне населення церкви.

Вперше про “десятину” зазначено у Біблії в Першій книзі Мойсеевій: Буття (Старий Заповіт) [17, с. 20, 36]. Десятина практикувалась за часів біблійських патріархів. У той час десятина ще не була обов'язковим законом, а тільки виразом особливих стосунків деяких патріархів з Богом [18].

У Київській Русі “десятину” вперше запровадив князь Володимир Великий. В Україні “десятину” збирали не лише за часів Київської Русі, а й у пізніші історичні періоди. Згодом вона набула характеру повсюдного феодалного податку, який збирали церковні установи. В окремих місцевостях поряд із загальною десятиною сплачували “снопову десятину” (із зерна, інших продуктів) [5, с. 13–15].

Визначним досягненням за часів Київської Русі було регламентування тогочасних податків у “Руській Правді” князя Ярослава Мудрого [19; 20]. Як зазначає П. Цимбал, до Ярослава Мудрого стягнення податків не мало законодавчого регулювання [4, с. 14].

У період феодальної роздробленості основними податками Київської Русі були “вихід”, “ям”, “соха”, “відкуп”, “сторожове”, “гостинне”, “медове” мито та мито з соляних промислів. Збирачі податків – “баскати”, крім того, стягували натуральну данину, яка мала назву “татарщина”, “тамга”, “ям”. З XIII ст. на Русі з’явився термін “митник”, яким називали тих, хто був головним збирачем торгових податків [4, с. 19].

У період Литовсько-Польського правління (середина XIV – перша половина XVII ст.) з-поміж податків сільської людності середньовічних українців питому вагу становила натуральна данина, яка іменувалась “дяклом”. У різних регіонах різновидом дякла була “житщина”, “колодина”, “мезлева”. Існували також інші натуральні платежі українських селян: рибою, сіллям, вугіллям, рудою, рогатинами, санами, човнами тощо. Певну частину данини селяни сплачували грошми, причому спостерігалася тенденція до зростання її частки в структурі фіскальних платежів і витіснення натуральних оброків. На Київщині “грошова дань” згадується у другій половині XV ст. [21, с. 17–19]. Грошові податки мали різні назви. Головний поземельний податок називався “подимщина”, “посошне”, “грошова дань” тощо [4, с. 28].

Вагомою загальною грошовою даниною була “подимщина”. Це не був щорічний податок. У той же час волинські та волоські селяни сплачували данину під назвою “волощина”, яка була скасована на початку XVI ст.

Крім зазначених, у XV–XVI ст. на українських землях існував також загальнодержавний грошовий податок – “серебшизна”. Локальним податком була “ординщина”. Державні податки на території України в цей час називались по-різному. Це залежало від місцевих традицій, характеру податку, розташування угідь, особливостей господарювання населення [4, с. 28].

У Речі Посполитій загальнодержавних податків не існувало. Головним об’єктом оподаткування була земля. Податки сплачували окремі селянські господарства, які в документах мали назви “дворище”, “двір”, “дим”, “лан”, “плуг” тощо [4, с. 26].

На початку XVII ст. продовжувалося справляння “данини”, але під це поняття підпадала не тільки пряма подать, а й платежі, які мали до цього спеціальне призначення. За часів Богдана Хмельницького в сільській місцевості було поширене “очкове” – натуральна данина медом, яку стягували із селян, що займалися бджільництвом [5, с. 17].

У Запорізькій Січі основним джерелом прибутків державного скарбу були встановлені загальні податки, якими обкладалися все населення. Постійні податки називалися “поборами”, надзвичайні – “стацією” [4, с. 38].

У 1654 р. статтею 1 Березневих конституцій Богдана Хмельницького передбачалося, що грошові і хлібні податки збирали “на царську величність і віддавалися у його государеву казну тим людям, яких царська величність надішле”. У 1674 р. статтею 14 “Статтей, постановлених в Переяславі з Гетьманом обох сторін Дніпра Іваном Самойловичем” звільнялися від податків дружини козаків, які залишилися без чоловіка [15, с. 260, 273–274].

До Першої малоросійської колегії як на Запоріжжі, так і в Гетьманщині існував “добровільний” податок – “ралець” (подарунок), який двічі на рік (на Різдво й Великдень) збирали з шинкарів та ремісників. Фіскальний характер мали торговельні мита та збори з купців, мита сплачували за перевіз, або “мостове”, митні збори – за утримання шинків і торгівлю алкоголем, податок від хат, або “димовий”, який стягували з неодружених козаків – “сиднів” та з посполитих людей [22, с. 64].

За часів Гетьманщини частину податків, яку стягували з населення, було скасовано. Від податків і повинностей були звільнені шляхта, старшина, духовенство, козацтво. Залежно від військової заслуги звільнялися від податків інші козаки [4, с. 40]. У Розділі XI Конституції Пилипа Орлика 1710 р. зазначалося, що “вдови – козаці дружини – і їхні осиротілі діти, козаці господарства і жінки у відсутність їхніх чоловіків, – коли ті будуть зайнятими у воєнних походах або на якихось інших військових службах, – щоб не ... обкладалися повітовими податками” [23, с. 59].

Указом Петра I від 18 листопада 1718 р. був встановлений один з найважливіших податків – “подушний” податок, який стягувався на утримання армії. Головним платником подушного податку в Україні було селянство. Розмір цього податку в Україні був вищий, ніж в Росії [4, с. 61, 63].

Другий етап розвитку податкового права в Україні тривав від 1917 до 1991 р. На початку XX ст. платежі, які мали обов’язковий характер для платника, визначалися під різними назвами – як “державно-правові доходи”, “податні збори”, “примусові збори”, однак суть у них була одна. Це платежі, встановлені належними органами держави чи інших громадських союзів у силу їх публічної влади. Вони призначалися для покриття витрат державних установ і були пов’язані із загальними інтересами, оскільки ці витрати не могли бути покриті з промислових доходів держави. Провідна роль серед них відводилася податкам як найголовнішим видам не тільки публічних доходів, а й усіх доходів держави [5, с. 17].

Остаточне встановлення радянської влади в Україні супроводжувалося поширенням на її населення “продрозкладки” у 1920 р. У подальшому її заміна на продовольчий податок не змінила стан у державі на краще [24, с. 59].

21 березня 1921 р. Декретом про заміну продрозкладки продподатком, прийнятим X з’їздом РКП(б), було започатковано НЕП. Скасовувалася примусова монополія держави на заготівлю продуктів сільського господарства і дозволявся вільний їх продаж на місцевому ринку. Декрет про продподаток визначив об’єктом оподаткування зернові продукти. Надалі натуральний податок було поширено й на інші сільгосппродукти: картоплю і олійне насіння (28 травня 1921 р.), продукти бджільництва, городництва, баштанні культури, сіно (24 червня 1921 р.), соломі (26 червня 1921 р.), вовну (28 червня 1921 р.), молочні продукти тощо. Цю серію окремих натуральних податків 11 квітня 1922 р. було перетворено на єдиний натуральний податок [25, с. 80–84].

У 1928 р. було скасовано патентний збір, а замість нього було створено систему реєстраційних свідоцтв, які потрібно було викуповувати на кожний заклад (промисловий чи торговельний), на кожний склад, особисту промислову діяльність тощо. Стягалися також рентний, гербовий збори, різні мита, а також місцеві податки. Правові основи збору вказаних податків неодноразово зазнавали змін. Наприкінці 30-х років XX ст. податкова політика радянської держави в УСРР та її нормативно-правове закріплення були спрямовані на згорання НЕПу й ліквідацію приватної складової народного господарства, витіснення ринку державним та так званим усуспільненим сектором [26, с. 10].

Податкова реформа 1930 р. дещо змінила систему податків у СРСР. У довоєнний період на території України, яка входила до складу СРСР, була проведена податкова реформа, основним завданням якої було усунення великої кількості платежів і конкретизації окремих видів податків. Була проведена реформа сільськогосподарського податку, введений податок з нетоварних операцій, платниками якого були підприємства й артілі, що надавали різні послуги населенню [27, с. 72–102].

З початком Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. витрати бюджету Радянського Союзу небагато різко зросли, економіка країни була відразу переорієнтована на воєнні потреби. Воєнний податок сплачувався на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 29 грудня 1941 р. “Про воєнний податок” і був відмінений 1 січня 1946 р. У період війни було проведено реформування системи прибуткового оподаткування населення.

У післявоєнний період, у 50-х роках XX ст. радянський уряд впровадив низку заходів щодо зниження податків з фізичних осіб і деяких податків, що перекладалися в цінах на населення. Були відмінені обов’язкові натуральні поставки продуктів. З метою зниження цін на послуги для населення скасовувався податок з нетоварних операцій. Слід зазначити, що у післявоєнний період (до 1953 р.) податкова система в СРСР залишилася практично незмінною. Прибутковий податок займав центральне місце в системі податків періоду радянських часів.

Друга половина 60-х і початок 70-х років XX ст. для СРСР характеризувалися переорієнтацією функцій податкових важелів. Починали використовуватися нові податкові механізми, розвиток економіки країни набрав все більших темпів.

У кінці 70-х на початку 80-х років XX ст. радянська влада доволі часто практикувала внесення змін до порядку нормативного розподілу прибутку підприємств та механізму справляння податку з обороту, податку з колгоспів, враховуючи передусім інтереси номенклатурного апарату КПРС.

З 1990 р. було відмінено нормативний розподіл прибутку державних підприємств і одночасно введено податок на прибуток підприємств. Згідно з новим порядком оподаткований прибуток визначався як різниця між доходом підприємства і собівартістю продукції [27, с. 72–102].

Регулювання оподаткування в Україні на початку 90-х років XX ст. ґрунтувалося на основі радянського законодавства, адже чимало законодавчих актів СРСР у сфері оподаткування продовжували діяти і в незалежній Україні [28, с. 680].

Третій етап становлення податкового права в Україні почався у 1991 р. і триває до сьогодні. Як і в інших країнах світу, сьогодні в Україні податок займає провідне місце серед інших публічних доходів країни. Особливо ці тенденції набули реального змісту з середини 90-х років XX ст. [5, с. 18]. Основою регулювання оподаткування цього періоду був Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 14 червня 1990 р. № 1560-І “Про податки з підприємств, об’єднань і організацій” [29]. Згідно з цим Законом підприємства, об’єднання і організації сплачували податок на прибуток, податок на експорт і імпорт тощо. [28, с. 680].

Формування податкової системи незалежної України почалось у 1991–1992 рр. Однак ще тривалий час під час оподаткування використовували союзні нормативні акти. До прикладу, в Україні керувалися Законом Української РСР від 25 червня 1991 р. № 1251-ХІІ “Про систему оподаткування” в якості закону, який регулював національну систему оподаткування. Цим Законом визначалися принципи побудови системи оподаткування в Україні, податки і збори (обов’язкові платежі) до бюджетів та до державних цільових фондів, а також права, обов’язки і відповідальність платників [30].

У 1996–1999 рр. новий розвиток податкової системи України здійснено Указом Президента України від 31 березня 1996 р. № 621/96 “Про заходи щодо реформування податкової політики”. Мета Указу полягала в коригуванні податкової політики відповідно до основних напрямів економічних реформ в Україні, захисту інтересів вітчизняного товаровиробника, посилення податкової та платіжної дисципліни, забезпечення своєчасних надходжень до доходної частини бюджету [31].

Отже, в Україні було створено систему оподаткування, проведено класифікацію податків, визначено основні складові механізму справляння податків та інших обов’язкових платежів. Розпочався процес удосконалення системи оподаткування [5, с. 18].

У Податковому кодексі України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI закріплено реформування системи оподаткування [32] та використано сучасну термінологію цієї сфери. Однак, як зазначає В. Коноваленко, в Податковому кодексі України багато понять і термінів використовуються у значеннях, відмінних від понять і термінів, викладених в інших нормативних актах. Це ускладнює прийняття правильного рішення з питань оподаткування [33, с. 36].

Висновки. Отже, термінологія податкового права в Україні еволюціонувала від часів Київської Русі та продовжує свій складний шлях розвитку і до сьогодні. Дослідження формування наукової термінології податкового права України дає нам змогу переконатись в тому, що у різні періоди розвитку нашої країни із зміною сутності та назв податків скасовувалися існуючі та створювалися нові податкові терміни. Ми вважаємо, що цей досвід сприятиме вдосконаленню та розвитку сучасної термінології податкової сфери України.

1. Фінансова енциклопедія / [О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха та ін.]; за ред. О. П. Орлюка. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 471 с. 2. Нонко А. В. Податки в Україні та державах-членах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Артур Вікторович Нонко; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2005. – 16 с. 3. Замасло О. Т. Податкова система: навч. посібник / О. Т. Замасло, І. І. Приймак, О. В. Грін. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 378 с. 4. Цимбал П. В. Податки, податкова система України, податкова злочинність: історія, теорія, практика: Монографія. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2007. – 320 с. 5. Пришва Н. Ю. Податкове право: навч. посіб. / Н. Ю. Пришва. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 368 с. 6. Тофтул М. Г. Логіка: Посібник для студентів

вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 368 с. 7. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Т. 4 / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 388 с. 8. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т. В. Ковальова; Худож.-оформлювач Б. П. Бублик. – Харків; Фоліо, 2005. – 767 с. 9. Словник української мови. Том десятий. Т-Ф. – К.: Вид-во “Наукова думка”, 1979. – 658 с. 10. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: Монографія. – К.: Атіка, 2003. – 144 с. 11. Байк О. І. Деякі питання термінології в податковому праві України // “Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті”: Мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 16–17 травня 2014 р.). – Одеса: ГО “Причорноморська фундація права”, 2014. – Ч. II. – С. 62–64. 12. Ярошенко Ф. О. Історія податків та оподаткування в Україні: навч. посібн. / Ф. О. Ярошенко, В. Л. Павленко. – Ірпінь, 2002. – 240 с. 13. Історія оподаткування / [Ф. О. Ярошенко, П. В. Мельник, В. Л. Андрущенко, В. М. Мельник]. – Ірпінь: Нац. акад.. ДПС України, 2004. – 242 с. 14. Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. Податкова система. Підручник. – К.: Атіка, 2006. – 920 с. 15. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х.: Право, 2008. Т.1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – 728 с. 16. Крип’якевич І. П. Історія України / Відп. редактори Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович. – Львів: Світ, 1990. – 520 с. 17. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Переклад проф. І. Огієнка. – К.: Українське біблійне товариство, 2009. – 1151 с. 18. Дунаєв Д. Що таке десятина? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cerkva.in.ua/dogma/355-prodesiatynu.html> 19. Rakowiecki J. B Prawda Ruska czyli prawa Wielkiego Xięcia Jarosława Władymirowicza tudzież traktaty Olga y Igora WW. XX. Kiioskich z cesarzami greckimi y Mścislawa Dawidowicza X. Smoleńskiego z Rygą zawarte, których texta, obok z polskiém tłumaczeniem poprzedza rys historyczny zwyczajów, obyczajów, religiy, praw y języka dawnych słowiańskich y słowiańsko-ruskich narodow /przez J.B. Pakowieckiego. – Warszawie : W drukarni XX. Piłarów, 1820–1822. – 2 т. 20. Руська правда: тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / склав та підгот. до друку С. Юшков ; Українська академія наук, Інститут історії матеріальної культури. – Київ: Вид-во Української академії наук, 1935. – 191 с. 21. Гурбик А. О. Реформування системи оподаткування українських волостей Великого Князівства Литовського // Історія торгівлі, податків та мита: матеріали сьомої міжнародної конференції (Дніпропетровськ, 24–25 жовтня 2013 року). – К., 2013. – С. 17–20. 22. Гуржій О. І., Орлик В. М. Оподаткування населення України (XVII – середина XIX ст.). – Черкаси: Ант, 2011. – 196 с. 23. Орлик П. Конституція, маніфести та літературна спадщина: Вибр. твори. – К.: МАУП, 2006. – 736 с. 24. Олійник М. П. Практика стягнення продподатку на Поділлі в 1921–1923 рр. // Історія торгівлі, податків та мита: матеріали сьомої міжнародної конференції (Дніпропетровськ, 24–25 жовтня 2013 року). – К., 2013. – С. 59–60. 25. Гай-Нижник П. Податки в УСРР у період НЕПу (1921–1930 рр.) // Історія торгівлі, податків та мита: п’ята міжнародна наукова школа-семінар (Дніпропетровськ, 27–28 жовтня 2011 року). – К., 2011. – С. 80–84. 26. Сокіл А. О. Податковий апарат УСРР в період НЕПу (1921-1928 рр.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. О. Сокіл; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 20 с. 27. Цимбал Т. Я. Правове регулювання податкової системи України: дис... канд. наук: 12.00.07 / Т. Я. Цимбал; Нац. ун-т державної податкової служби України. – Ірпінь, 2007. – 221 арк. 28. Кучерявенко М. П. Курс податкового права: У 6 т. Т.1: Генезис податкового регулювання: У 2 ч. Ч. 2. – Х.: Легас, 2002. – 791 с. 29. О налогах с предприятий, объединений и организаций: Закон Союза Соединенных Социалистических Республик от 14 июня 1990 № 1560-I // Відомості З’їзду народних депутатів СРСР і Верховної Ради СРСР від 04.07.1990 р. – 1990. – № 27. – Стор. 522. 30. Про систему оподаткування: Закон України від 25 червня 1991 року № 1251-XII // Відом. Верх. Ради України від 24.09.1991. – 1991. – № 39. – Ст. 510. 31. Про заходи щодо реформування податкової політики: Указ Президента України від 31.07.1996 р. // Урядовий кур’єр. – 1996. – № 146. – С. 10. 32. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України – 2011. – № 13, / № 13-14, № 15-16, № 17 /. – Ст. 112. 33. Коноваленко В. Роялти в Налоговом кодексе Украины: Нет термина коварнее на свете. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 104 с.